

ANTROPOLOGIA I ARCHITEKTURA
– O ŹRÓDŁACH PROJEKTU WSPÓŁPRACY BADAWCZEJ

Anna Gańko

Instytut Kultury Polskiej, Uniwersytet Warszawski
Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927
E-mail: and.ganko@gmail.com

Agnieszka Lewandowska

Wydział Architektury, Politechnika Warszawska,
ul. Koszykowa 55, 00-659 Warszawa
E-mail: ga.lewandowska@gmail.com

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia źródła powstania pilotażowego projektu współpracy interdyscyplinarnej pomiędzy studentami Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej i Instytutu Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. W procesie współpracy studenci korzystali nawzajem z właściwych im narzędzi badawczych i projektowych w celu stworzenia spójnej koncepcji przekształcenia określonych przestrzeni miasta.

Cel badań. Głównym celem ubiegłorocznej edycji warsztatu było spotkanie dwóch perspektyw patrzenia na miasto: antropologicznej i architektonicznej oraz wypracowanie metody współpracy przedstawicieli obu dyscyplin. Artykuł ma na celu przedstawienie założeń projektu oraz doświadczeń, które stały u źródeł jego powstania.

Metody badań. Autorki opierały się na materiałach zdobytych podczas prowadzenia zajęć warsztatowych. Kluczowa była analiza procesu powstawania projektu, podczas której najważniejszymi okazały się nie same metody prowadzenia badań, a wzajemny wpływ i sposoby współpracy pomiędzy studentami Politechniki Warszawskiej a Uniwersytetu Warszawskiego.

Wnioski. Przeniesienie współpracy interdyscyplinarnej na grunt akademicki owocuje poszerzeniem możliwości wykorzystania antropologicznych metod badania miasta jako narzędzia wspomagającego proces projektowy.

Słowa kluczowe: architektura, antropologia, miasto, użytkowanie, diagnoza, projekt, współpraca

Anthropology and Architecture - on the source of a cooperative research project

ABSTRACT

The article presents the source for a pilot interdisciplinary project, in cooperation between students of the Faculty of Architecture, Warsaw University of Technology,

and the Institute of Polish Culture at Warsaw University. During the cooperative process, students worked together with their respective analysis and designing tools in order to create a coherent concept for transforming particular public spaces.

The aim of the study. The main aim of the workshop is a meeting of two perspectives of perceiving the city: anthropological and architectural, and developing methods of cooperation between the representatives of both fields. The article aims to present the objectives of the cooperation and the experiences that stand at the source of its origin.

Research method. The authors based the article on materials gathered during the workshops. The key was to analyse the process, during which it turned out that not only the research methods but the mutual influence and means of cooperation between students turned out to be the most important outcome.

Conclusions. The transfer of interdisciplinary cooperation to the academic level results in the expansion of the possibilities of using anthropological research methods as a supporting tool for the design process.

Key words: architecture, anthropology, city, use, diagnosis, design, cooperation

WPROWADZENIE

Antropologia i architektura to pilotażowy projekt współpracy interdyscyplinarnej pomiędzy studentami i studentkami Instytutu Kultury Polskiej UW a studentami i studentkami Wydziału Architektury PW. Obie grupy w ramach oddzielnych, ale ściśle połączonych zajęć, podejmują temat wybranych miejsc na mapie Warszawy. W 2017 roku wybrano rondo Dmowskiego i plac Trzech Krzyży jako szczególne przestrzenie stolicy: znajdujące się w centrum miasta i powszechnie rozpoznawalne, a jednocześnie obciążone swoistymi problemami w funkcjonowaniu. Zadaniem architektów było przygotowanie projektów możliwych sposobów przebudowy wybranych miejsc w taki sposób, aby zwrócić je miastu – jego użytkownikom. Zadaniem kulturoznawców podejmujących badania terenowe było przygotowanie wieloaspektowej diagnozy potrzeb użytkowników miejsca. W czasie trwania projektu studenci konsultują ze sobą wyniki swojej pracy, przedstawiają problemy badawcze i projektowe. Końcowym rezultatem wszystkich działań była ogólnodostępna wystawa, prezentująca powstałe projekty architektoniczne oraz przedstawiająca wyniki diagnozy.

Naczelną ideą projektu była współpraca pomiędzy osobami reprezentującymi dwie, zdawałoby się, całkowicie odmienne dyscypliny: kulturoznawstwo i architekturę. Tym, co je jednak łączy na bardzo podstawowym poziomie jest podejmowana przez nie tematyka: przestrzeń, a ściślej rzecz biorąc miasto. U podstaw współpracy stoi założenie, że obie te dziedziny - kierując uwagę w stronę tych samych kwestii i poprzez zajmowanie odmiennych pozycji teoretycznych, mogą czerpać wiele korzyści z poznania oraz połączenia właściwych im metod badania i działania.

U źródeł powstania projektu stoi doświadczenie obopólnego braku na kilku możliwych poziomach. W obu przypadkach jest to doświadczenie ograniczeń metody, które udaje się przekroczyć, korzystając z możliwości oferowanych poprzez zaangażowanie do działania innej dyscypliny wraz z właściwymi jej metodami badań i pracy. Poniższy artykuł ma na celu przedstawienie źródeł i założeń opisanego projektu

– doświadczeń, które doprowadziły do decyzji o zawiązaniu tego typu współpracy na gruncie akademickim.

PERSPEKTYWA ANTROPOLOGICZNA

Antropolodzy-kulturoznawcy przez całe uniwersyteckie studia kulturoznawcze kształceni są w taki sposób, aby swoją uwagę kierować ku rozumieniu inności, której szukają nie tylko w odległych terenach, ale współcześnie przede wszystkim w obszarze im najbliższym. Kształceni są aby rozpoznawać mechanizmy funkcjonowania pewnych zjawisk i przedstawiać perspektywę innych osób, często perspektywę, która siłą rzeczy nie jest ich własną. Uczą się dostrzegać pewne zjawiska kulturowe i w myśl zasady współczynnika humanistycznego Floriana Znanieckiego (1973) szukają sposobów zrozumienia ich przez uczestników – oprócz pozycji badacza przyglądającego im się z bezpiecznego dystansu, kształcą się też w dowartościowywaniu perspektywy uczestnika danych zjawisk. Najogólniej rzecz ujmując: kształcą się w kompetencjach rozumienia otaczającego ich świata. U F. Znanieckiego znaczenia przedmiotów konstytuują się w procesie ich używania i, co istotne, zawsze są czyjeś. Dwa składniki współczynnika F. Znanieckiego: doświadczenie i działanie są nierozzerwalnie ze sobą związane i stanowią „punkt widzenia podmiotu, działającego a zarazem doświadczającego przedmioty i fakty, którymi w swym działaniu operuje” (Znaniecki, 1973, s. 40).

Dzięki takiemu podejściu antropologia może być rozumiana jako dziedzina, której naczelną funkcją jest przedstawianie perspektywy określonych ludzi i przez to w pewien sposób oddawanie im głosu – umożliwianie im bycia dostrzeżonymi, usłyszanymi i zrozumianymi. Jest to niezmiernie ważne również w przypadku badań dotyczących przestrzeni, którą rozumiemy tutaj jako środowisko życia człowieka. Jako taka jest ona bytem relacyjnym, kształtowanym wespół z obecnymi w niej osobami. Relacja pomiędzy przestrzenią a jej użytkownikami zwrócona jest w obu kierunkach. Z jednej strony przestrzeń materialna, percypowana przez niego przede wszystkim zmysłowo, fizycznie na niego oddziałując kształtuje jego działania – nakłada na niego ramy, w których funkcjonuje. Człowiek w przestrzeni miejskiej działa tak, jak pozwala mu na to jego otoczenie: budynki, drogi, chodniki. Z drugiej natomiast strony, sama przestrzeń kształtowana jest w procesie jej użytkowania – jej aktualny kształt zależy od przebywających w niej ludzi. Miasto równocześnie formowane jest przez instytucje miejskie zarządzające danym obszarem, obowiązujące prawo, przez deweloperów stojących za wielkimi inwestycjami, i wreszcie poprzez architektów projektujących określoną przestrzeń. Miasto kształtowane jest nie tylko odgórnie, ale również oddolnie, przez jej codziennych użytkowników. Z jednej strony, możemy tu mówić o symbolicznym kształtowaniu przestrzeni – oznaczaniu miejsc upamiętniających, wydobywaniu sensów związanych z odbywającymi się tam wydarzeniami publicznymi, z przeszłością, nadawaniu znaczeń społecznych i osobistych. Z drugiej strony – uprzedniej względem symbolicznej, przestrzeń jest kształtowana przez jej użytkowników w najbardziej oczywisty, materialny sposób – przez jej codzienne zamieszkiwanie (Ingold, 2014). W tym kontekście szczególnie ważne są tutaj dla nas miejskie strategie i taktyki jako negocjowane w praktyce reguły działania przestrzennego (de Certeau, 2008), w których użytkownicy przestrzeni publicznych nie są ich

biernymi odbiorcami, ale współtwórcami. Dlatego podstawowym założeniem podejmowanych przez nas badań i analiz jest dowartościowanie nie tyle punktu widzenia projektanta-planisty, a spojrzenia uczestnika miejskiego życia.

Przy tak przyjętej perspektywie antropologicznej w dyskusjach dotyczących zagospodarowania przestrzeni, kluczowe jest dotarcie do jej użytkowników w taki sposób, który umożliwi im przedstawienie swoich potrzeb i wzięcie udziału w dyskusji jako kompetentni i ważni jej członkowie. Grzegorz Godlewski rozważając naturę języka zastanawia się, kto wie więcej o omawianej materii: użytkownicy – praktykujący, czy teoretycy patrzący na dane zagadnienie z dystansu. Pyta, kto wie więcej o pływaniu: ichtiolog, czy ryba? (Godlewski, 2016). To samo pytanie zadać można w odniesieniu do przestrzeni publicznych. Kto wie o nich więcej i, w związku z tym, ma kompetencje, żeby o nich decydować – urbaniści i projektanci, czy mieszkańcy i użytkownicy? W takiej sytuacji, doceniając niezwykle ważną rolę pierwszych z nich, drugim chcemy oddawać głos.

W takiej sytuacji antropolodzy w ramach działalności uniwersyteckiej podejmują różnego rodzaju debaty, organizują konferencje, tworzą opisy, interpretacje, komentarze. Nie wszystkie jednak z tych głosów docierają do potencjalnie nimi zainteresowanych – w tym konkretnym przypadku: użytkowników przestrzeni oraz osób wprost decyzyjnych w sprawach administracyjnych i projektowych – urzędników i architektów. Niekiedy antropolodzy piszą teksty dla innych antropologów, nie pozostawiając w przestrzeni akademickiej miejsca dla poszerzenia grona dyskutantów, którzy w inny – nienaukowy sposób, związani są z danymi tematami. Przedstawiona powyżej sytuacja jest oczywiście dużym uproszczeniem – niezliczona ilość kulturoznawców i antropologów nie poprzestaje jedynie na namyśle teoretycznym a aktywnie uczestniczy w życiu społecznym angażując się w wiele działań z pola różnych dziedzin.

Opisywany tu projekt *Antropologia i architektura* ma w zamierzeniu łączyć oba powyżej scharakteryzowane cele – wyprowadzenie dyskusji na podjęte tematy, w tym przypadku przestrzeni publicznej w Warszawie, poza mury uniwersytetu, ku szerszemu gronu niż osoby wprost zaangażowane w życie akademickie oraz wyprowadzenie ugruntowanych antropologicznie wiedzy i umiejętności ku praktycznemu działaniu. Chodzi o to, żeby antropologiczne interpretacje nie funkcjonowały jako epifenomeny w życiu społecznym. Zeby nie były jedynie komentarzami do otaczającej je rzeczywistości, a miały szanse w tej rzeczywistości uczestniczyć w inny sposób, niż tylko generując kolejne komentarze, interpretacje i dyskusje. Ponadto chodzi o próbę systemowego wypracowania metod współpracy nie tylko na jednostkowym polu, ale współpracy akademickiej i między dziedzinowej zarazem.

Powstaniu projektu towarzyszy też silne przekonanie o tym, że klasyczne teorie omawiane podczas kursów Antropologii (przede wszystkim Antropologii Kultury (Mencwel, 2001), które stanowią podstawę studiów kulturoznawczych na UW dają nie tylko kompetencje rozumienia wielu zjawisk kulturowych, ale dają się również wykorzystać w praktyce jako swoiste narzędzia badawcze i które mogą posłużyć jako ważna perspektywa w działaniach praktyków innych dziedzin. Niezwykle ważnym aspektem tak rozumianej współpracy jest ugruntowanie metod badawczych w koncepcjach i praktykach wyrastających z polskiego kulturoznawstwa. Istotnym kontekstem mogą być tutaj kulturowe studia miejskie scharakteryzowane przez Ewę Rewers (2014). Pisze ona o kulturach miejskich – zawsze w liczbie mnogiej, co wskazuje na ich jednostkowy

i kontekstowy charakter – i podkreśla, że „miasto jest przestrzenią kulturową o statusie mentalnym (przekonania, normy, wartości, cele, reguły, konwencje, idee, wyobrażenia), sprawczym (praktyki, działania, aktywności, zdarzenia), materialnym (efekty praktyk, krajobrazy miejskie, archiwa), afektywno/emocjonalnym (przeżycia, wrażenia, afekty, emocje) i zmysłowym (połączenie sounscape’ów, smellscape’ów taktylności, obrazów, kinetyki)” (Rewers, 2014, s. 134). Ważne, że niemożliwe jest badanie wymienionych powyżej aspektów w izolacji – wiedza o mieście tworzącym dynamiczną całość, budować się może jedynie w oparciu o rzetelne badania uwzględniające wszystkie te elementy.

PERSPEKTYWA ARCHITEKTONICZNA

„W ludzkim (ang. *humane* – humanistyczny, humanitarny)¹⁰ mieście, historia jest integralną częścią rewitalizacji. Istniejące miejskie przestrzenie są odnawiane i unowocześniane. Ochrona historycznego pierwiastka jest punktem wyjściowym dla każdej transformacji i nowej zabudowy, ponieważ skupia uwagę na materiałach i skali założenia, elewacjach i wysokościach budynków, proporcjach i detalach w starszych przestrzeniach miasta. Rewitalizacja, w której zawiera się ochronę tkanki historycznej jest kluczem do utrzymania tożsamości miasta”¹¹ (Palson 2016, s. 54).

Przestrzeń ukształtowana przez człowieka odzwierciedla jego historię, dokonane przemiany społeczne i ekonomiczne (Eberle, 2007). To historia społeczeństwa i samego miejsca kształtuje otoczenie we wszystkich skalach, tworzy zarówno tkankę miejską, formuje poszczególne budynki, jak i wyposaża wnętrza. Ingerencja w istniejący kontekst powinna brać pod uwagę wszystkie stałe oraz zmienne czynniki: niezmiennie położenie geograficzne, klimat, nasłonecznienie, jak również przekształcające się społeczeństwo, zmiany ekonomiczne oraz polityczne. Wszystkie te czynniki z reguły mają znaczący wpływ na proces projektowy, z tego powodu analiza przestrzeni staje się jego nieodłączną częścią. Pełny obraz i zrozumienie kontekstu pozwala na podjęcie świadomych decyzji projektowych, z których każda będzie miała późniejszy wpływ na miasto i jego mieszkańców lub użytkowników przestrzeni.

Analiza architektoniczna przestrzeni bierze pod uwagę szereg mierzalnych czynników. Podstawowym badanym elementem jest zastany kontekst urbanistyczny, struktura tkanki miejskiej, relacje i proporcje pomiędzy otwartą, a zamkniętą przestrzenią. Kluczowe jest zrozumienie poszczególnych skali, z których kolejną jest sam budynek. Jego wysokość, szerokość, funkcja użytkowa oraz materiały elewacyjne wpływają na odbiór i użytkowanie samej przestrzeni, której jest integralną częścią. Przestrzeń publiczna, w której określony budynek się znajduje i którą formuje, nadaje mu specyficzną jakość i cechy (Eberle, 2007). Pozostają w nieustannym dialogu i wzajemnym wpływie. Funkcja użytkowa samego budynku również w fundamentalny sposób wpływa na otoczenie. Strefy usługowe, mieszkalne czy pracy określają czas, w jakim otoczenie funkcjonuje oraz atrakcyjność przestrzeni dla użytkowników.

Kolejnym mierzalnym elementem przestrzeni jest komunikacja: sposoby przemieszczania oraz proporcje pomiędzy terenem zarezerwowanym dla transportu kołowego, pieszego i przestrzenią do zatrzymania się. Strefy odpoczynku często definiowane są przez zieleń: wysoką, niską, parki oraz skwery. Równowaga pomiędzy strefami zielonymi, pie-

¹⁰ Przypis autora

¹¹ Tłumaczenie autora

szymi, a tymi służącymi przemieszczaniu się, świadczy o równouprawnieniu wszystkich użytkowników przestrzeni przy jednoczesnym zachowaniu sprawności miasta.

Przy opisanych powyżej, obliczalnych czynnikach wpływających na określenie przestrzeni, dochodzi jej subiektywne postrzeganie ukształtowane przez kulturę, wychowanie oraz indywidualne doświadczenia, dzięki którym przestrzeń przekształca się w nacechowane emocjami miejsce. Jest to jeden z czynników, obok tkanki urbanistycznej, funkcji użytkowej budynków czy ukształtowanych ciągów komunikacyjnych, który wpływa na sposób poruszania się w danej przestrzeni oraz korzystania z niej. Zdefiniowanie tych trudno mierzalnych elementów pozwala zbadać daną przestrzeń na poziomie meta i zrozumieć jej wszystkie wielowymiarowe składowe.

Opisane powyżej utopijne założenia przeprowadzenia analiz dla procesu projektowego często są ograniczone względami ekonomicznymi, prawnymi czy samym terenem opracowania, na który architekt ma realny wpływ. Przestrzenią, która dysponuje większą swobodą działania i w której mogą zostać zweryfikowane określone założenia projektowe, są uczelnie architektoniczne. Znaczenie nauczania jest istotne również z powodu wpływu na sposób postrzegania przestrzeni podczas późniejszej, profesjonalnej praktyki architektonicznej oraz ukształtowanie odpowiednich nawyków projektowych, jak choćby dogłębna analiza miejsca. Badanie przestrzeni, w której należy brać pod uwagę czynnik ludzki jest często pomijane ze względu na brak profesjonalnego zespołu humanistów, którzy takie analizy mogliby przeprowadzić i co najważniejsze – zinterpretować. Badania terenowe, które poprzedzają działania architektoniczne pomagają określić miejsca interwencji, oczekiwań użytkowników oraz scharakteryzować *genius loci* danego miejsca.

Na przestrzeni ostatnich lat można było w Warszawie zaobserwować ruchy zmierzające ku zaangażowaniu mieszkańców w proces projektowy i uwzględnieniu ich wiedzy oraz wymogów. W 2016 roku został uruchomiony program Warszawskie Centra Lokalne mający na celu przekształcenie określonych miejscowych przestrzeni, jednocześnie je usprawniając i dopasowując do potrzeb użytkowników (Domaradzki, Domaradzka, 2016). Podstawowym działaniem było włączenie mieszkańców, poprzez prowadzone konsultacje społeczne, w projektowanie przyszłych potencjalnych przemian. Innym przykładem działań o podobnym charakterze są konkursy architektoniczne. W 2017 roku został zorganizowany konkurs na opracowanie koncepcji funkcjonalno-przestrzennej Placu Centralnego – szczególnego miejsca w Śródmieściu Warszawy, zlokalizowanego bezpośrednio przy Pałacu Kultury i Nauki (www.architektura.um.warszawa.pl). Pierwszy etap procesu konkursowego przebiegł w sposób dla tego typu procedur typowy – złożone anonimowe prace prezentujące projekt architektoniczno-urbanistyczny podlegały ocenie komisji konkursowej. W ramach regulaminu zostało wybrane pięć koncepcji, które później zostały przedstawione mieszkańcom i poddane ocenie. Jest to działanie o tyle szczególne, że do tej pory jury konkursowe dokonywało ostatecznego wyboru jednego projektu rekomendowanego do realizacji. Przedstawione działania mają swoje ograniczenia w postaci określonych zasobów finansowych, czasu oraz możliwości współpracy z zespołem doradczym specjalistów. Uczelnie wyższe są takich przeszkód pozbawione. Współpraca międzyuczelniana daje nieograniczone możliwości do prowadzenia badań i eksperymentowania z doбором odpowiednich metod i środków w celu zaprojektowania humanistycznego miasta, spełniającego potrzeby jego mieszkańców.

Sam sposób nauczania zajęć architektonicznych jest dobierany zależnie od zadania projektowego oraz prowadzących. Jedną z możliwych metod prowadzenia ćwiczeń jest rozłożenie projektu na podstawowe elementy, pomagające szczegółowo opracować i zrozumieć każdy z nich. Edukacja architektoniczna, jako nauka metody, opiera się na wiedzy i doświadczeniu (Eberle, 2007). Wyodrębnienie w procesie projektowym i przeanalizowanie poszczególnych składowych, takich jak tkanka miasta, struktura budynku czy jego zewnętrzna powłoka, pozwala na późniejsze analizowanie problematyki miejsca w sposób całościowy i jednoczesny.

Zmieniające się społeczeństwo, jego oczekiwania i pragnienia identyfikacji z miejscem, w którym funkcjonuje, zmusza miasto do transformacji i odpowiedzi na potrzeby jej użytkowników. Rozwiązaniem dla powyższych zagadnień staje się architektura ze swoją wielowarstwowością i możliwością oddziaływania na przestrzeń w każdej skali: miasto, budynek, człowiek. Różnorodna wiedza pochodząca z odmiennych dziedzin pozwala zrozumieć wszystkie aspekty funkcjonowania przestrzeni, jej słabe i mocne strony, możliwości i zagrożenia [analiza SWOT – Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats – technika służąca analizie informacji (www.sjp.pl)]. Architektura definiowana jako proces tworzenia jest indywidualna i nacechowana osobistym doświadczeniem i zdobytą wiedzą, natomiast nauczanie powinno wytworzyć podstawy do obiektywnej oceny w subiektywnym procesie projektowania (Eberle 2007, s. 29).

PRZEBIEG PROJEKTU - ZAŁOŻENIA, WYZWANIA, PRAKTYKA

Warsztat podzielony był na kilka zasadniczych części, mających łączyć działania badawcze i projektowe uczestników zajęć. Istotny był powracający stale motyw rekapitulowania przyjętych założeń, ponownego dyskusowania dotychczasowych wyników, konfrontowania ich ograniczeń i możliwości wykorzystania we wzajemnej współpracy. Zasadniczą trudnością w tego typu działaniu okazało się uświadomienie języka, którym posługują się studenci obu uczelni. W oczywisty sposób można stwierdzić, że obie z przedstawianych dyscyplin mają ugruntowany w teoretycznym kontekście słownik, który w procesie kształcenia nabywają również studenci. Była to jedna z przeszkód, z jakimi należało się zmierzyć w perspektywie podejmowanej współpracy, a przede wszystkim rozmów mających na celu wypracowanie wspólnych metod działania.

Dość szybko okazało się, że terminy, jakie były używane, dla obu grup funkcjonują w odmiennych znaczeniach. Najbardziej problematycznymi pojęciami okazały się te podstawowe, takie jak: funkcja, czytelność przestrzeni czy jej spójność. Naszym założeniem w ramach wspólnego działania nie było dowartościowywanie którejkolwiek z tych perspektyw, lecz wskazanie ich ograniczeń i wzajemnych możliwości, co z kolei powinno kierować uwagę uczestników projektu ku temu, co ma być przedmiotem ich namysłu – konkretne i lokalne kultury miejskie. Tego typu refleksja jest próbą uniknięcia zagrożenia wskazanego przez E. Rewers: „wytwarzania” kultur miejskich w języku danej nauki i „uprzywilejowania abstrakcyjnych konstrukcji i siatek pojęciowych, które nie są ani uniwersalne, ani obiektywne” (Rewers, 2014, s.134).

Jednak namysł nad językiem, mimo że bardzo istotny, bo w pewnym sensie warunkujący możliwość wymiany wiedzy, doświadczeń i założeń oraz konfrontowania ich z terenem badań, nie jest wystarczający do realizacji podjętych działań. Teoretycz-

ny namysł nad aparatem pojęciowym nie kieruje jeszcze ku terenowi badań – miastu. Może to się odbyć dopiero w praktyce. Dlatego też studenci i studentki obu grup mieli za zadanie konsultowanie ze sobą działań obu grup i negocjowanie możliwych rozwiązań. Wskazywane przez nich problemy miały wyznaczyć kierunek dalszych działań dla badaczy – podczas swojej pracy terenowej mieli podjąć próbę weryfikacji tej wstępnej diagnozy oraz jej pogłębienia. Dla architektów natomiast był to punkt wyjścia do projektowania. Tego typu analiza, dokonywana wspólnie, stanowiła pretekst do ponownego przedyskutowania założeń teoretycznych obu grup. Studenci podejmując dyskusję na podstawie swoich wcześniejszych poczynań, mogli zestawić ze sobą nie tylko wyniki swoich działań, ale przede wszystkim pytania, jakie zadali na początku. Pytania te – to, co uznali za najważniejsze podczas tego typu pracy – wskazywały do pewnego stopnia ich zaplecze teoretyczne.

Tego typu praktyka – generowanie zasobu wiedzy w procesie wspólnego działania, okazała się kluczowa podczas ubiegłorocznej edycji projektu. Studenci zarówno jednej, jak i drugiej grupy mieli możliwość nie tylko zastosowania metod, których nauczyli się w poprzednich latach studiów na konkretnym materiale badawczym, ale przede wszystkim skonfrontowania ich funkcjonowania z innymi metodami. Cały ten proces poza tym, że był ściśle określony przez wymogi czasowe i ze swojej natury musiał być celowy: od badań i poznania terenu ku zdefiniowaniu problemów i projektowaniu, w gruncie rzeczy miał nieco bardziej skomplikowany przebieg. Pytania badawcze, które były stawiane w trakcie warsztatu stanowiły jednocześnie podstawę do określenia problemów, na które mieli odpowiedzieć architekci projektując. Były one modyfikowane w reakcji na to, co oferował badany teren – w duchu metody radaru sformułowanej przez G. Godlewskiego (2016). Ten celowy proces badania i projektowania był też cyklicznie przerywany powtarzającymi się spotkaniami, podczas których zarówno badacze, jak i projektanci mieli krytycznie przyrzeć się podejmowanym przez siebie działaniom.

Istotne okazało się podjęcie tego typu refleksji na gruncie wcześniejszych działań, które wymagały zoperacjonalizowania znanych antropologom teorii i urefleksyjnienia znanych architektom praktyk. Obie grupy studentów podczas warsztatu podkreślały wartość tego – wydawałoby się prostego – mariażu teorii z praktyką, który w ramach tego typu działań odbywał się w kilku zasadniczych krokach: przywołania adekwatnych koncepcji, uruchomienia ich w terenie w ramach badań, przełożenia ich na język użyteczny projektantom i zaproponowanie możliwych rozwiązań przy jednoczesnym urefleksyjnieniu każdego z tych etapów. Kluczowym elementem tego typu działania była zwrotność generowanej w ten sposób wiedzy. Uczestnicy projektu w toku podejmowanych przez siebie zadań mogli wzajemnie weryfikować ich wyniki a także adekwatność postawionych pytań i wykorzystanych metod. Dlatego istotnym wynikiem całego projektu były nie tyle ich wymierne rezultaty – stworzone przez architektów projekty mające uwzględniać wyniki antropologicznych analiz, co nacisk na procesualny charakter podjętych wspólnie działań, które miały za zadanie otworzyć możliwości zaangażowania przedstawicieli drugiej dyscypliny wraz z całym zapleczem teoretycznym i metodologicznym oraz otworzyć pole do negocjowania wspólnych praktyk.

Kolejnym, równie ważnym założeniem towarzyszącym projektowi i warunkującym jego otwarty (ściślej rzecz ujmując otwierający się) charakter, jest przekonanie o konieczności zaangażowania użytkowników danej przestrzeni w dyskusję o niej

,a na dalszym etapie - w jej projektowanie. Z jednej strony, szeroko rozumiani użytkownicy miasta (zaczynając od pojedynczych przechodniów a kończąc na różnego rodzaju instytucjach) odegrali kluczową rolę podczas sporządzania diagnozy realizowanej różnymi metodami – od zupełnie ich nieangażujących, jak obserwacje dotyczące ścieżek poruszania się po danym obszarze lub sposobów korzystania z infrastruktury miejskiej, aż po metody oparte na wywiadzie lub sporządzaniu map ewaluacyjnych. Jednak tego typu włączenie użytkowników miasta w przedstawione powyżej działania, jest niewystarczające w świetle zaprezentowanych wcześniej założeń. Poprzestanie na nich nie byłoby wykroczeniem poza praktykę jedynie na gruncie akademickim.

Ważne było zaangażowanie użytkowników również w te części procesu, które miały za zadanie podjęcie refleksji nad przyjętymi założeniami, podjętymi działaniami i ich wynikami. Wyrazem tej postawy była wystawa oficjalnie kończąca tegoroczną edycję projektu. Ekspozycja ta zorganizowana w Biurze Architektury i Planowania Przestrzennego w Warszawie, w sali, w której zwyczajowo udostępniane są aktualnie konsultowane projekty zagospodarowania przestrzeni, co sytuuje ją w ważnym społecznie kontekście. Wystawa miała za zadanie nie tyle zaprezentować wyniki końcowe projektu, co poddać je pod dyskusję – zaangażować zwiedzających do komentowania przedstawionych materiałów oraz uzupełniania ich o brakujące konteksty.

PODSUMOWANIE

Poza założeniami wskazanymi powyżej, które wynikają wprost ze specyfiki obu dyscyplin, za ideą projektu stoi jeszcze jedno kluczowe założenie – jest to przeświadczenie o możliwości i korzyściach z podjętej współpracy. Współpracę tę rozumiemy jako wspólną praktykę działania w przestrzeni publicznej, która ma na celu angażowanie użytkowników tejże przestrzeni w procesy projektowe wpływające na zmiany w jej organizacji oraz wskazywanie i dyskusowanie na temat problemów jej dotyczących.

Dlatego też podstawowym celem ubiegłorocznej edycji projektu było wypracowanie modelu współpracy oraz wykształcenie wspólnego języka, który pozwoliłby specjalistom obu dyscyplin w efektywny sposób podejmować wybrane tematy.

BIBLIOGRAFIA

1. de Certeau, M. (2008). *Wynaleźć codzienność*. Kraków: WUJ.Eberle, D. (2007). *From City to House. A Design Theory* [Od skali miasta do skali domu. Teoria projektowania]. Zurych: GTA Verlag.Godlewski, G. (2016). *Luneta i radar. Szkice z antropologicznej teorii kultury*. Warszawa: WUW.
2. Domaradzki, K., Domaradzka, A. (2016) *Studium koncepcyjne dotyczące Centrów Lokalnych w Warszawie*. Warszawa: SARP.
3. Mencwel, A. (2001). *Antropologia kultury. Zagadnienia i wybór tekstów*. Warszawa: WUW.Palsson, K. (2016). *Construction and Design Manual. Public Spaces and Urbanity* [Podręcznik konstruowania i projektowania. Przestrzeń publiczna i miejskość]. Kopenhaga: DOM Publishers.
4. Rewers, E. (2014). *Kulturowe studia miejskie. Projekt badań transdyscyplinarnych*, *Kultura Współczesna*, 4, 132-140.
5. Rewers, E. (2014). *Kulturowe studia miejskie. Wprowadzenie*. Warszawa: NCK
6. Znaniecki, F. (1973) *Socjologia wychowania*. Warszawa: PWN.
7. www.architektura.um.warszawa.pl (dostęp 11.10.2017) Informacje na temat ogłoszenia konkursu oraz regulamin konkursu.
8. Caba, A., Latusek, A. (2008). *Wielki słownik wyrazów obcych*. Kraków: KWN, www.sjp.pwn.pl (dostęp 12.12.2017).